

Gáti Csilla – Nagy Balázs – Kárpáti Gábor

Előzetes jelentés a pécsváradi vár 2013. évi feltárásáról

Kulcsszavak: pályázati tervésítés, előzetes jelentés; Pécsvárad, Vár, Baranya megye; Árpád-kor, késő középkor; várkutatás, kolostor; bencés, cellárium

Bevezetés

A Pécsváradi vár (lelőhely azonosító: 25027; *1. kép 1.*) területén 2013 őszén végeztünk egy hónapos feltárást a vár „Élményvárrá” történő átalakítást célzó pályázathoz kapcsolódóan. A pályázat fő célja a *kolostorkvadrum* Ny-i oldalán elhelyezkedő egykori *cellárium* („pince”) kőtárrá alakítása volt, így a régészeti feltárás e területre korlátozódott.

Ezúton szeretnénk megragadni a lehetőséget, hogy felhívjuk a szakma figyelmét vár udvarában jelenlévő méltatlan és életveszélyes helyzetekre (mivel a 2014. évi átépítések csak a vár pincerészt érintették): a kerengő területén, a felszínen, az egykor falakat jelző kövek mára funkciójukat veszítve hevernek rendszertelenül; a vár jelenlegi (barokk kori) falazata pedig omlásveszélyes (különös tekintettel arra, hogy az alapozása néhol csak 30 cm).

Kutatástörténet

A várral kapcsolatos kutatásokat és eredményeit a következőkben a teljesség igénye nélkül kívánjuk bemutatni. A vár területén több ízben folytattak régészeti kutatásokat.¹ Ismereteink szerint, elsőként 1936-ban Dombay János végzett feltárásokat az altemplomban,² majd 1957–1959 között Ferenczy Károly az ÉNy-i épületeket érintően.³ 1958-ban Nagy Emese folytatta az feltárásokat az „altemplomban” és környékén.⁴ A monostor rendszeres feltárása 1964-ben indult meg Bándi Gábor, Kiss Attila majd később

Kárpáti Gábor és Kozák Károly vezetéseiével.⁵ Az 1987-ig zajló, módszeres feltárások nagyjából tisztázták a középkori kolostor alaprajzát: fel lett tárva a 14. századi templomépület és a kolostor nagy része, több helyen falkutatást végeztek, valamint a barokk kori épületek nagy részének építéstörténetét is tisztázták. 2002-ben, illetve 2004–2005-ben Bodó Balázs és Orosz Krisztina végeztek kisebb régészeti kutatásokat.⁶ A várra vonatkozó ismereteinket legújabbban Bodó Balázs foglalta össze. Munkája a vár építési periódusait az eddigi kutatási eredmények tükrében ismerteti (*1. kép 2.*).⁷

Annak ellenére, hogy mára a vár nagy része már feltárára került, az Árpád-kori szerkezetekről mégis kevés információval rendelkezünk. Ennek oka, hogy a későbbi szerkezet, csak a korábbi arculatok átformálásával, vagy azok elbontásával jöhetett létre.⁸

A ,vár’ építésével kapcsolatos történeti források

A kolostor történetéhez kapcsolódó kompilált alapítólevelét két átiratban maradt meg. A rövidebb szöveg Szent István alapítólevelének az alapítás történetével és a fontosabb adományokkal foglalkozó részét tartalmazza, a hosszabban későbbi adománylevelek szövege is megtalálható.⁹

¹ Részletes kutatástörténeti leírást lásd: BODÓ 2010, 357–357.

² PAPP 1961, 194.

³ FERENCZY 1961, 136–148.

⁴ NAGY 1959, 67.; FERENCZY 1961.

⁵ BODÓ 2010, 356.

⁶ BODÓ–OROSZ 2003; BODÓ–OROSZ 2006.

⁷ BODÓ 2010, 349–386.

⁸ BODÓ 2010, 368.

⁹ ÉRSZEGI–BELLUS 2000.

Rövid építéstörténet¹⁰

A kolostor hazánk második alapítású bencés monostora, amelyet I. István király 998-ban alapított, de első felszentelésére csak 1015-ben, a Szent Benedeknek szentelt apátsági templom végleges felszentelésére pedig 1037-ben kerülhetett sor. A monostor legrégebbi, többé-kevésbé épségben megmaradt része az apáti palota és a hozzá csatlakozó úgynevezett „altplom”, amely feltehetően a kincstárként használt a Szent János kápolna alsó szintjével azonos, a 11–12. század fordulójáról való. A kápolnát az 1158. évi leégését követően újjáépítették. A régészeti kutatások megerősítettek, hogy kolostornégyszög csak a 13–14. században épült ki.¹¹ A monostort erődítésére elsőként a 15. századi források utalnak.¹² A monostor legnagyobb átépítése az 1491 körüli években zajlott. A kolostor egészen 1543-ig működött, amikor is Martinuzzi Fráter György parancsára az erődítményt felrobbantották. A török korban a kolostor belső épületei elpusztultak, de a középkori körítőfalakat és az apáti palotát a 18. században újjáépítették.¹³

A 2013. évi feltárás eredményei

A feltárás során tisztázni kívántuk a kolostor pincéjének (*cellarium*) szerkezetét, illetve hitelesíteni akartuk a korábbi, közvetlenül a *cellarium*hoz kapcsolódó feltárások dokumentációját. Ennek során közvetlenül a falak mellett nyitottunk 1,5 m szélességben (és 3–5 m hosszan) kutatószelvényeket, illetve a pince belsejében (2. kép). A szelvények nyitása eredetileg két ütemben történt volna, az épület statikai biztonsága miatt (először a szélső szelvények majd ezt követően a középső hosszabb szakasz), de az idő rövidsége miatt a középső szelvényeket nem kezdtük végül meg.

A feltárást megelőzően talajellenállás méréseket folytattak a beruházással érintett területen, amelynek eredménye az ásatások tükrében félrevezetőnek bizonyult: ezeken úgy tűnt, hogy 1

m alatt nem lehet már nagyobb ellenállású réteggel számolni.¹⁴

A feltárás során a műszeres leletfelderítés módszerével gyűjtöttük össze a földben levő fémtárgyakat. Ennek során 10 db érmet, illetve egyéb fémtárgyakat találtunk.

Keleti oldal

A pince rész külső oldalának feltárása a K-i, *kvadrum* felőli oldalon már 1979-ben megtörtént. Itt, az É-i felénél, sírok kerültek elő. Ennek megfelelően a pince külső, ÉK-i (kerengő felőli) fala mentén nyitott szelvényekben (K 1–2. szelvények) csak a korábbi ásatások nyomát tudtuk dokumentálni (3. kép): ez a szakasz, az itt talált és a 20. század végén lefektetett kátránypapír alapján úgy tűnik, hogy teljesen fel lett tárva. Itt újból feltártunk egy K–Ny irányú, a *cellarium* falára merőleges, abba befutó falszakaszt, egy omladéksávot, valamint a már korábban feltárt sírok helyét is megtaláltuk. Mintegy 50–60 cm mélységben jelentkezett egy kemény, sárga, köves-márgás réteg. Ezt átvágtuk mintegy 20 cm mélységben, de úgy tűnik, hogy valóban ez volt az altalaj, további rétegek nem voltak alatta.

A K-i oldal D-i részén szintén nyitottunk egy szondát (K 6. szelvény). Itt a betöltésben, mintegy 30 cm mélységig csupán modern kori törmelékeket, szemetet találtunk (3. kép). Ez alatt pedig egy korábbi ásatás visszatemetett vastag törmelékrétegét.

Nyugati oldal

A pince Ny-i oldalánál négy szelvényt nyitottunk. A pince lépcsőjétől É-ra a szelvényben (Ny 6. szelvény) csupán a modernkori törmelékes-szemetes feltöltést (mintegy 30 cm) tudtuk újból feltárni. Ez alatt, egy kátránypapírral lefedett réteg alatt, egy korábbi padlószint maradványa következett: amelyet egymás mellé rakott téglákból alakítottak ki. A járószint datálása kétséges, de a téglák alapján valószínűleg a barokk építési fázishoz tartozhatott.

A lépcsőtől D-i irányba két szelvényt nyitottunk 2×4 m hosszan (Ny 1–2. szelvények).

Köztük tanúfalat hagytunk, melyet azonban később elbontottunk (4. kép). Mintegy 50 cm mélységben itt végig egy kemény, köves-sárga-habarcos szerkezetű réteg jelentkezett. E fölött csak kevés leletanyag volt, főleg sok állatcsont. A tanúfal alatt egy falazat nyomait találtuk (4. objektum), amit pilléralapozásként azonosítottunk (5. kép). Az alapozás kialakítása négyzetes, amelynek K-i oldalát részben elbontották. A pillér körül a falazat kváderburkolatának a megmaradt alsó kősorát is azonosítottuk. A pénzek többsége (6 db) innen, a 2. szelvényből került elő, a pillér feletti részből (sajnálatos módon csak a kidobott föld átvizsgálása után); ezeket mind az 1430 utáni és az 1450 előtti évekre keltezhetjük.

A sárgás, kemény réteg átvágása után egy 60 cm vastag törmelékes réteg következett, amely mindössze néhány vasszeget tartalmazott.

Az 1. szelvényben 1,3 m mélységben megtaláltuk a pincefal kiszélesedő alapozását. Ezzel nagyjából egy szinten, a törmelékes réteg alatt pedig egy ÉNy–DK irányú, nagyméretű kövekből álló falmaradványt (?) találtunk (6. objektum). A kősor Ny-i szélét a szelvény határai miatt nem volt módunk megfigyelni, így funkcióját nem tudtuk meghatározni. A kősor D-i irányban a szelvény közepéig volt követhető.

A 6. objektum síkjában, mellette, szintén egy habarcos-sárga réteg jelentkezett, amit járószintként azonosítottunk. Ezt a mintegy 10 cm vastag réteget átvágva egy ÉK–DNy irányú, kövekből kirakott vízvezeték és mellette egy szenes-szerves anyagokat tartalmazó gödör egy részét találtuk (6. kép). Sajnálatos módon innen is csak nagyon kevés kerámiatöredék, valamint egy másodlagos kontextusú római kori piperezszo töredéke került elő. Az objektumot hely hiányában nem tudtuk teljesen kibontani, de az nyilvánvaló, hogy a pince alapozási szintjénél korábbi, akárcsak a vízvezeték (7–8. kép).

A Ny-i oldal D-i felében nyitott szelvényben (Ny 5. szelvény) mintegy 2,3 m mélységben szintén elértük a pincefal alapozási szintjét. A szelvény feltöltése végig modernkori törmelékeket és szemetet tartalmazott. A fal alapozási szintje itt, a D-i oldalon a szintadatok alapján mintegy 2 m-rel mélyebben van, mint az É-i ré-

szén. Ezt feltehetően a természetes terepi viszonyok miatt alakították ki így.

Cellarium (,pince’) belseje

A *cellarium* belsejét a korábbi feltárások alkalmával már nagyrészt feltárták. A dokumentáció szerint a pince terét hosszirányban három, egymást szabálytalan közökkel követő szögletes pillér osztotta két részre, illetve a pillérek vonalában a D-i falhoz még egy falpillér csatlakozott. Az É-i oldalon a lépcsőtől Ny-ra egy fali fülke került elő. A sziklás, köves altalaj felett egy égett, hamus réteg volt megfigyelhető. A pincéhez a K-i oldalon a konyha csatlakozott.

2013-ban a *cellarium* belsejében először csak kutató szelvényeket nyitottunk. Ezek alapján úgy tűnt, hogy a pince a korábbi dokumentációk ellenére mégsem lett teljesen feltárva: közvetlenül a füves gyeppel égett faszenes, egybefüggő réteg jelentkezett. Jól látszódtak a leégett tetőgerendák nyomai a padlón (9. kép). Ezt követően a pince teljes területén, két nyomsvonalon megkezdtük a teljes feltárást, egyelőre csak egy ásonyom mélységben. Az első ásonyom után látszott, hogy a területen néhol ugyan történt már feltárás, de sok helyen érintetlen az égett réteg (10. kép).

A DK-i sarokban úgy tűnik, hogy korábban már kihordták a felső humuszréteget, az itteni feltöltés modernkori bolygatásnak tűnt. A K-i oldalon közepén ugyanakkor még intakt, égett réteg volt, majd az É-i rész megint csak bolygatottnak tűnt, amelyet a modernkori hulladék mennyisége tovább erősített.

A DNy-i sarokban, az égett gerendás részen (9. objektum) sok vasszeget, illetve az égett réteg alatt, attól kb. 10 cm mélységben egy bronzlemezt is találtunk.

A 10. objektum Ny-i részén, a 3. pillér mellett, egy III. Béla rézpénz (56. sz. érem) kb. negyed részét, az égett réteg alatt találtuk meg. A réteget, a pénzzel, annak állapota végett nem keltezhettük. Az égett rész a Ny-i oldal D-i felén végig követhető volt, míg a pince közepétől É-ra azt egy modernkori beásás vágta.

A *cellarium* É-i felében, néhány átvágás alapján, az égett réteg alatt már jelentkezett a sziklás altalaj. Mivel azonban úgy tűnt, hogy a pince

¹⁰ A részletes építéstörténeti áttekintést lásd: Bodó 2010.

¹¹ Bodó 2010, 372; Kozák 1981, 137.

¹² Bodó 2010, 377–378.

¹³ Bodó 2010, 380.

¹⁴ A felmérést a GEO-S Geofizikai, Geotechnikai és Kereskedelmi Betéti Társaság végezte.

D-i részén még nincs meg az altalaj, a DK-i és DNy-i sarkában egy-egy kutatórákot húztunk, ahol az égett réteget átvágva a falak mentén folytattuk a feltárást. Ezekben a sziklás altalaj csak 1,5 m mélységben került elő (15–17. kép). Felette egy felhordott köves, sziklás réteg volt, ami valószínűleg a járószint kiegyenlítését szolgálta. A legfelső égett réteg alatt, 10 cm vastagságú, döngölt sárga agyagpadló jelentkezett, amely egykori szintje nekifutott az 5. pillér kör alakú részének. A padlót átvágva egy korábbi égési réteg is megfigyelhető volt, amelyhez szintén egy döngölt sárga agyagpadló kapcsolódott. Ennek szintje az 5. pillér négyzetes alapozásával volt azonos. A *cellarium* padlójának kialakítása, a megfigyelt feltöltés ellenére is úgy tűnik, hogy az egykori talajfelszín követte, illetve a falalapozás is ehhez igazodott.

A *cellarium* DNy-i felén, a felső égett réteg alól, az egykori agyagpadlóból 16. századi ólom puskagolyó került elő, amely a *cellarium* második leégését keltezheti. Véleményünk szerint ez az írott forrásokból is ismert az 1543. évi felrobantáskor vagy utána keletkezhetett. Az első és legkorábbi égési réteg a kerámiaanyag alapján a 14–15. századra keltezhető. Mivel az égési réteg keletkezését a kerámiaanyag alapján történeti eseményhez nem tudjuk kötni, ezért itt egy lokális kataklizma eredményét feltételezhetjük.

A *cellarium* K-i és Ny-i oldalán is kisebb szögletes oszlopokat és helyüket találtuk meg, amelyek az épület második periódusához tarthattak (11–12. kép). A pillérek vonalában az É-i oldalon, közvetlenül a lépcsőnél egy újabb pillér alapozását találtuk meg. A falpillér előtt, a felső 10 cm-es humuszréteg elbontása alól, egy újabb került elő (5. számú: 13. kép), amely talán a legépebb állapotban maradt fenn. A pillér négyzetes alapozással rendelkezik, amelynek felmenő része kör alakban folytatódott. Amennyiben ezt figyelembe vesszük, úgy feltételezhetjük, hogy a többi pillér kialakítása megegyezett az általunk megtalálttal, és a korábbi rekonstrukció csak az alapozást tükrözte. A jelenleg megtalált két újabb pillér alapján úgy tűnik, hogy a *cellarium* tetőszerkezetét hat pillér támasztotta alá (18. kép).

A pince feltárását idő hiányában nem tudtuk

befejezni. A következő évi építkezések során a feltárt rétegek elfedésre kerültek.

Leletanyagok

Az ásatás során – sajnálatos módon – igen kevés leletanyag került elő. Mivel nagyrészt már a korábbi ásatási részeket tártuk fel újra, így leginkább csak másodlagos kontextusú, és gyakran modernkori leleteket találtunk. A legtöbb, értékelhető leletanyag a *cellarium* belsejéből és Ny-i oldal É-i szelvényeiből került elő.

A *cellarium* padlóján az első ásónyomig 12–18. századig találtunk kerámiatöredékeket. Innen került elő egy, biztosan a 15. századra keltezhető grafitos anyagú fazék pereme. Az épület padlóján találtunk egy, szinte teljes 12. századi fazekat is (14., 19. kép).

A *cellarium* DNy-i kutatóárkának felső, faszenes rétegből 14. század végi–15. század eleji töredékek kerültek elő, az itteni 2. faszenes réteg kerámiái szintén a 14–15. századra keltezhetőek. Innen is előkerült egy grafitos bécsi kerámia töredéke a 2. faszenes rétegből.

A *cellarium* külső, Ny-i oldalán, a 2. szelvényben, a 2–3. ásónyomban (sárga, márgás járószint felett) még 14–15. századi anyagok voltak, ami megegyezik az előkerült érmek datálásával. Az 1. szelvényben, a külső pillér (4. objektum) tisztításából szintén még 15. századi töredékek kerültek elő. A sárga réteg alatt, a 7–8. ásónyom körül még 14. századi fehér kerámia jött elő a 6. objektum mellett (20. kép). A szelvényben alul, a szenes, fekete rétegből (8. objektum) 12–13. századra keltezhető fazék töredékei kerültek elő (21. kép).

A feltárás során kilenc középkori és egy újkori érmet találtunk. A legtöbb érme a Ny-i 2. szelvényből került elő. Az érmek egy szűk időszakból származnak (58., 59., 67., 68., 70., 71. sz.), amelyek alapján a réteg keletkezését a 15. század közepére tudtuk keltezni. Másodlagos, vagy a korábbi feltárások által bolygatott kontextusból származik a 45., a 73., és az 56. érme. Így ezeknek régészeti keltező értéke nincs, csupán a mennyiségi előfordulásuk alapján a vár éremforgalmához nyújtanak adalékot.

Az éremanyag¹⁵

58. sz.: Hunyadi János, dénár, ezüst, 0,23 g, 13,16 mm, Szeben, 1446, Unger 485(e)
 59. sz.: Zsigmond, *quarting*, réz, 0,30 g, 12,20 mm, 1430–1437, Unger 456(cc)
 67. sz.: Zsigmond, *quarting*, réz, 0,43 g, 13,64 mm, Segesvár, 1430–1437, Unger 456(dd)
 68. sz.: Zsigmond, *quarting*, réz, 0,33 g, 12,85 mm, Buda, 1430, Unger 456(d)
 70. sz.: Bécsi pfennig utánveret, ezüst, 0,15 g, 8,51 mm, 1330–1358 után, CNA I. Stw32
 71. sz.: I. Ulászló, dénár, réz, 0,64 g, 17,94 mm, Buda, 1442, Unger 470(e)
 45. sz.: I. Ulászló, dénár, réz, 0,62 g, 17,48 mm, 1442, Unger 470
 43. sz.: Ferenc, 3 krajcár, réz, 7,25 g, 28,76 mm, 1800/1801, Unger 1399
 73. sz.: I. Ulászló, dénár, réz, 0,46 g, 13,77 mm, 1442–1443, Unger 471(m)
 56. sz.: III. Béla, rézpenz, réz, 0,36 g, legnagyobb kiterjedés: 22,8 mm, 1172–1196, Unger 114

Összegzés

Összességében azt mondhatjuk, hogy egyértelműen látszik, hogy a *cellarium* építésénél kihasználták a természetes terepfelszíni viszonyokat: az É-i részét a sziklára építették, itt korábbi építési fázisok nem várhatóak, míg a Ny-i és a D-i részek esetében legalább egy 1,5–2 m-es feltöltéssel lehet számolni. Az épület és a mostani (barokk) várfal közötti szakaszon egyrészt meg lehet fogni mintegy 80 cm mélységben (a mai szinttől viszonyítva) a kolostor egykori járószintjét, másrészt alatta további építési fázisokkal lehet számolni, akár 3,5 m mélységig, amit a most előkerült vízvezeték és gödör is jelez. A rétegekből minimális számú kerámiatöredék került elő, ami azt mutatja, hogy az átépítések során módszeresen, tervezetten eltakarították a korábbi rétegeket, ugyanakkor ez igencsak nehezíti az egyes építési fázisok datálhatóságát.

A 2013. évi ásatási adatok alapján az látszik, hogy a *cellarium* felső rétege elég kevert volt, az égett gerendanyomok valószínűleg az 1543. évi robbantás nyomai. Az épület D-i részét a 14–15. században töltötték fel, egyenlítették ki több alkalommal, amit az égésrétegek jeleznek. A Ny-i külső oldalon a felső sárga járószint 14., de talán inkább 15. századi. A járószint alatti rétegek 14. századiak vagy korábbiak. A legmélyebb ponton (a mai felszíntől kb. 2 m) pedig a 12–13. századig jutottunk, amikor is úgy tűnik, hogy még nem állt a kolostor ezen épülete.

¹⁵ Az éremanyag meghatározása KOCH 1994, UNGER 1997 és 2001 alapján történt.

Csilla Gáti–Balázs Nagy–Gábor Kárpáti

Preliminary report on the excavation of Pécsvárad Castle

Keywords: grant-funded research excavation, preliminary report; Pécsvárad, Castle, County Baranya; Árpáadian Age, late Middle Ages; castle research, abbey, Benedictine, cellarium

Archaeological investigations were conducted on several occasions in Pécsvárad Castle, actually a Benedictine abbey (id. no. 25027) during the 20th century, in the course of which its greater part was excavated (Fig. 1. 1–2).^{1–81} Our main goal with the 2013 excavation was to clarify the structure of the abbey's cellar (*cellarium*) and to check the field documentation of the earlier excavations focusing on the *cellarium*. We therefore opened trial trenches immediately beside the walls along a 1.5 m wide and 3–5 m long section as well as inside the cellar (Fig. 2).

The outer part of the cellar on the eastern side next to the cloister (*quadrum*) was investigated in 1979. Thus, we could only document the traces of the earlier excavations in the trenches opened beside the cellar's outer, north-eastern wall (Trenches K 1–2, 6; Fig. 3).

We opened four trenches by the cellar's western wall. We could only re-excavate the 30 cm thick fill of modern debris and refuse in the trench (Trench Ny. 6) north of the cellar's steps, underneath which we found the remains of an earlier brick flooring.

We opened two trenches (Trenches Ny. 1–2; Fig. 4) south of the steps. At a depth of 50 cm, we found a compact level of stones and yellow mortar, and we uncovered the remains of a pillar foundation (Feature 4; Fig. 5). We found the majority of coins, six in all, in Trench 2, in the level overlying the pillar. All can be dated to the years after 1430 and before 1450.¹⁵ After cutting through the compact yellowish layer, we found a 60 cm thick debris layer, underneath which lay the widening foundation of the cellar wall at a depth of 1.3 m in Trench 1. Roughly in the same level, underneath a layer of debris, we uncovered what were possibly the remains of a north-west to south-east running wall of large stones (Feature 6). A yellowish layer mixed with mortar lay in line with Feature 6, which we interpreted as an occupation surface. A north-east to south-west running water pipe of stones and the section of a pit containing charred and organic material lay on the floor of the trench (Fig. 6). We were unable to completely excavate it owing to the lack of space, but even so, it was obvious that similarly to the water pipe, it predated the foundation level of the cellar (Figs 7–8).

We reached the foundation level of the cellar at a depth of ca. 2.3 m in the trench (Trench Ny. 5) opened in the southern half of the western side. The fill of the trench was made up of Modern Age debris and refuse. On the testimony of the level data, the foundation level of the wall on the southern side lay almost 2 m deeper than on the northern side.

The greater part of the *cellarium* had been investigated during previous excavations. In 2013, we first opened trial trenches inside the *cellarium*, which suggested that contrary to the field documentation, the cellar had not been completely excavated: we found a burnt layer with charcoal immediately underneath the grass turf. The remnants of the burnt roof timbers could be clearly seen on the floor (Figs 9–10); these can probably be linked to the explosion in 1543.

A few soundings in the northern part of the *cellarium* indicated that in contrast to the southern side, the rocky subsoil lay beneath the burnt layer. We opened a trial trench in the south-eastern and south-western corner, where we cut through the burnt layer and continued our investigation along the wall. In these trenches, the rocky subsoil was reached at a depth of 1.5 m (Figs 15–17). We found a layer with stones and rocks overlying the subsoil, probably intended to make the occupation surface more even. We noted several burnt levels in the fill.

¹ The footnote texts can be found in the Hungarian study.

We found smaller rectangular posts and their post-holes on the eastern and western side of the *cellarium* too, which represent the building's second phase (Figs 11–12). The foundation of another pillar was discovered in line with these pillars on the northern side, immediately beside the steps. We found another pillar foundation (Fig. 13) after the removal of the upper 10 cm thick humus layer, which had survived in the perhaps most intact condition. The pillar had a square foundation whose upper part continued in a circular form. The two new pillars suggest that the roof of the *cellarium* was supported by six pillars (Fig. 18).

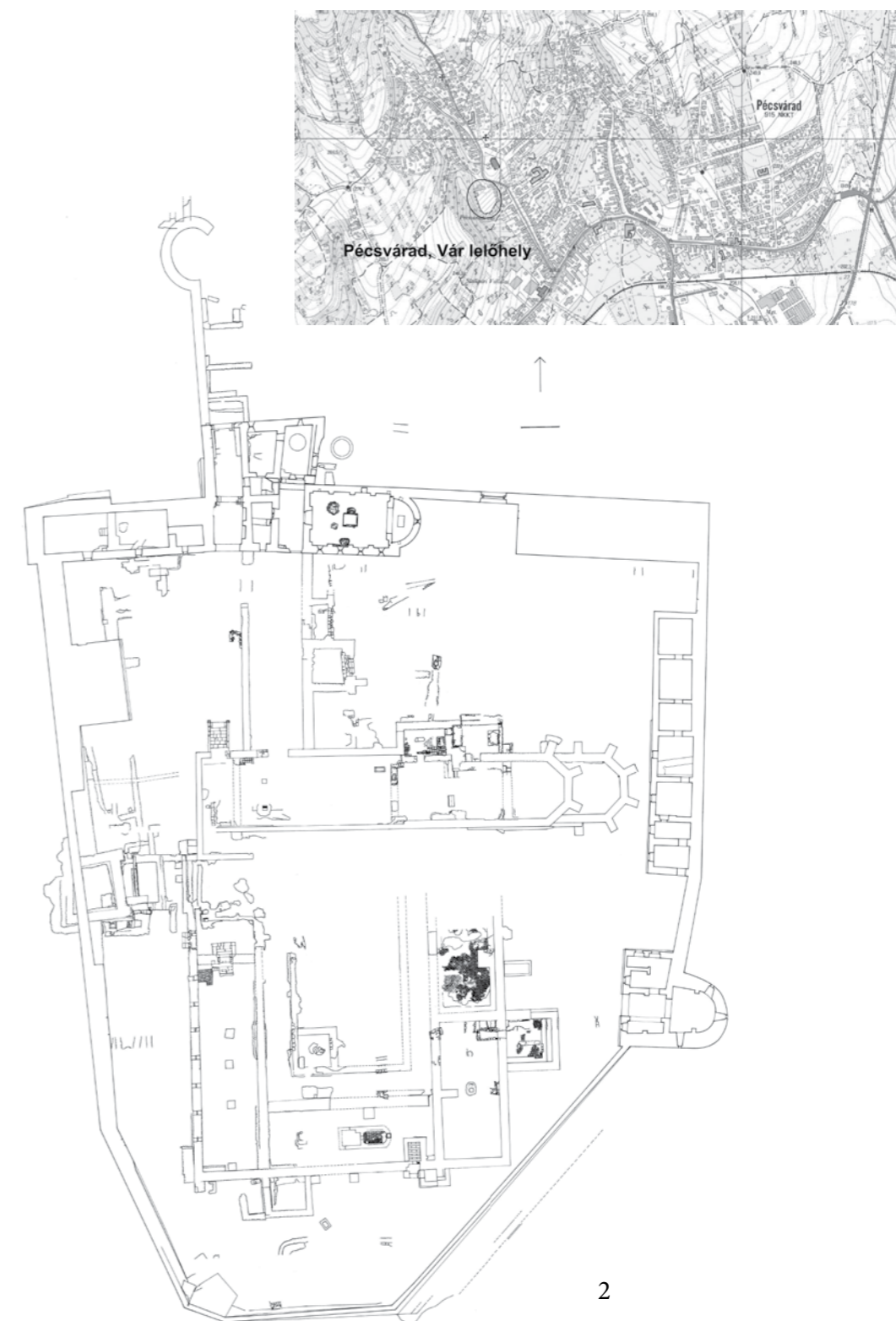
Sadly, very few finds came to light during the excavation. Given that we had re-excavated previously investigated areas, most of the finds lay in a secondary context and were often from the Modern Age. The highest number of assessable finds was recovered from the *cellarium*'s interior and the northern trenches on the western side.

The few finds (Figs 14, 19–21) suggest the following chronological sequence: the building's southern side was filled up and levelled on several occasions during the 14th–15th centuries, as indicated by the burnt levels. The upper yellow occupation level on the western outer side can be dated to the 14th or, more likely, to the 15th century. The layers underneath this level date from the 14th century or earlier, while the deepest layers (roughly 2 m from the current ground level) from the 12th–13th centuries, before this building had been constructed in the abbey.

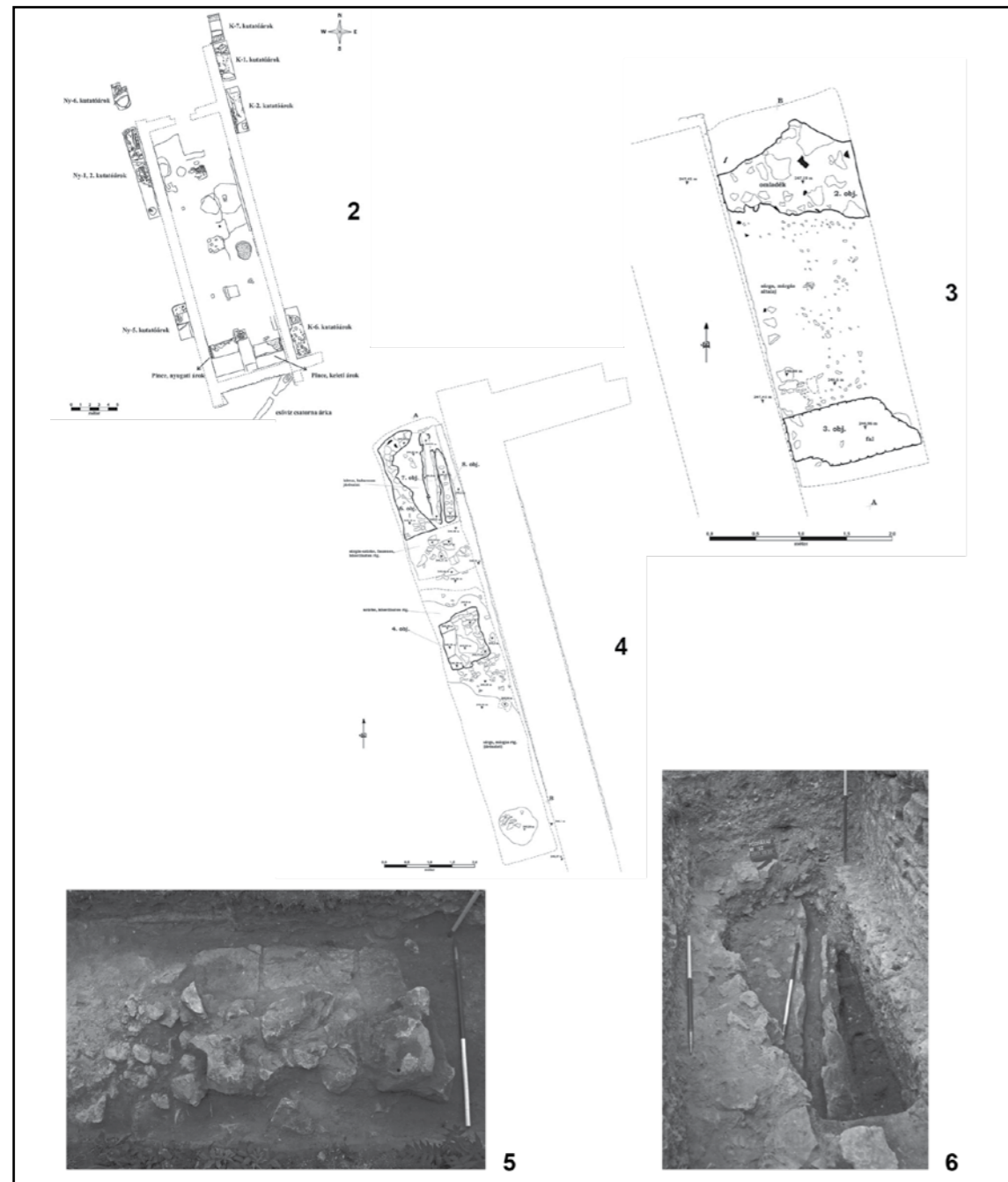
In sum, we may say that the natural terrain was utilised when the *cellarium* was built: the northern part was erected on the natural rock, where earlier architectural phases cannot be expected, while an at least 1.5–2 m thick fill can be expected in the western and southern part. The abbey's one-time occupation level could be documented at a depth of 80 cm (from the current ground level) in the section between the building and the current (Baroque) castle wall, and it seems likely that earlier architectural phases might lie underneath down to a depth of as much as 3.5 m, as shown by the water pipe and the pit. A minimal amount of pottery fragments was recovered from the layers, indicating that the earlier layers had been systematically removed during the reconstructions – which, however, makes the dating of a particular architectural phase rather difficult.

Irodalom • References

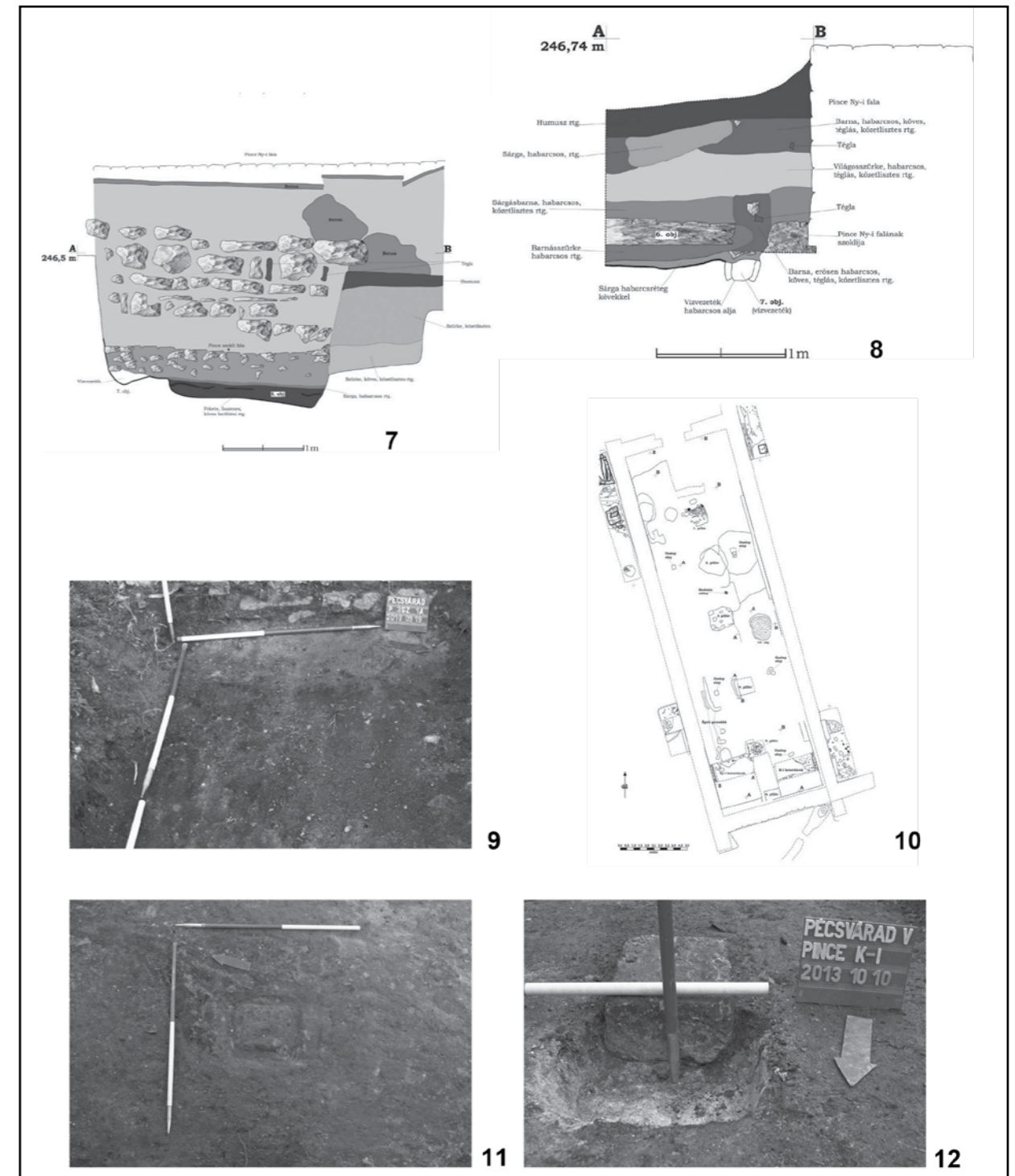
- BODÓ 2010 Bodó B.: A pécsváradi bencés monostor építéstörténete az újabb kutatások tükrében (The Architectural History of the Benedictine Monastery at Pécsvárad as Reflected in the Latest Research). In: Benkő E.–Kovács Gy. (Szerk.) A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon (Archaeology of the Middle Ages and the Early Modern Period in Hungary) I. Budapest 2010, 349–386.
- BODÓ–OROSZ 2003 Bodó B.–OROSZ K.: Pécsvárad, bencés templom és kolostor. *Altemplom. Műemlékvédelmi Szemle* 2003:2 119–121.
- BODÓ–OROSZ 2006 Bodó B.–OROSZ K.: Kolostor a Zengő aljában: a pécsváradi bencésapátság. *Várak, Kastélyok, Templomok* 2:6 (2006) 4–7.
- ÉRSZEGI–BELLUS 2000 ÉRSZEGI G.–BELLUS I.: Szent István király pécsváradi alapítólevele. Budapest, 2000.
- FERENCZY 1961 FERENCZY K.: A pécsváradi vár helyreállítása. *Műemlékvédelem* 5 (1961) 136–148.
- KOCH 1994 KOCH, B.: *Corpus Nummorum Austriacorum (CNA) Band I. Mittelalter*. Wien, 1994.
- KOZÁK 1981 KOZÁK K.: Az egri és pécsváradi vár (kolostor) XV–XVI. századi kemencéi (15th and 16th century furnaces in the Eger castle and Pécsvárad monastery). In: Gömöri J. (Szerk.) *Iparrégészeti kutatások Magyarországon. Égetőkemencék régészeti és interdiszciplináris kutatása (Research in industrial archaeology in Hungary. Archaeological and intercisciplinary researches on kilns and furnaces)*. Veszprém 1981, 133–141.
- NAGY 1959 NAGY E.: Pécsvárad. In: *Az 1958. év régészeti kutatásai. Régészeti Füzetek Ser. I. No. 11.* (1959) 67.
- PAPP 1961 PAPP L.: Dombay János munkássága (Die Tätigkeit von János Dombay). *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 6 (1961) 189–203.
- UNGER 1997 UNGER E.: *Magyar éremhatározó I. kötet (1000–1540). Ungarischer Münzbestimmer Band I. (1000–1540)*. Budapest, 1997.
- UNGER 2001 UNGER E.: *Magyar éremhatározó III. kötet (1740–1922). Ungarischer Münzbestimmer Band III. (1740–1922)*. Budapest, 2001.

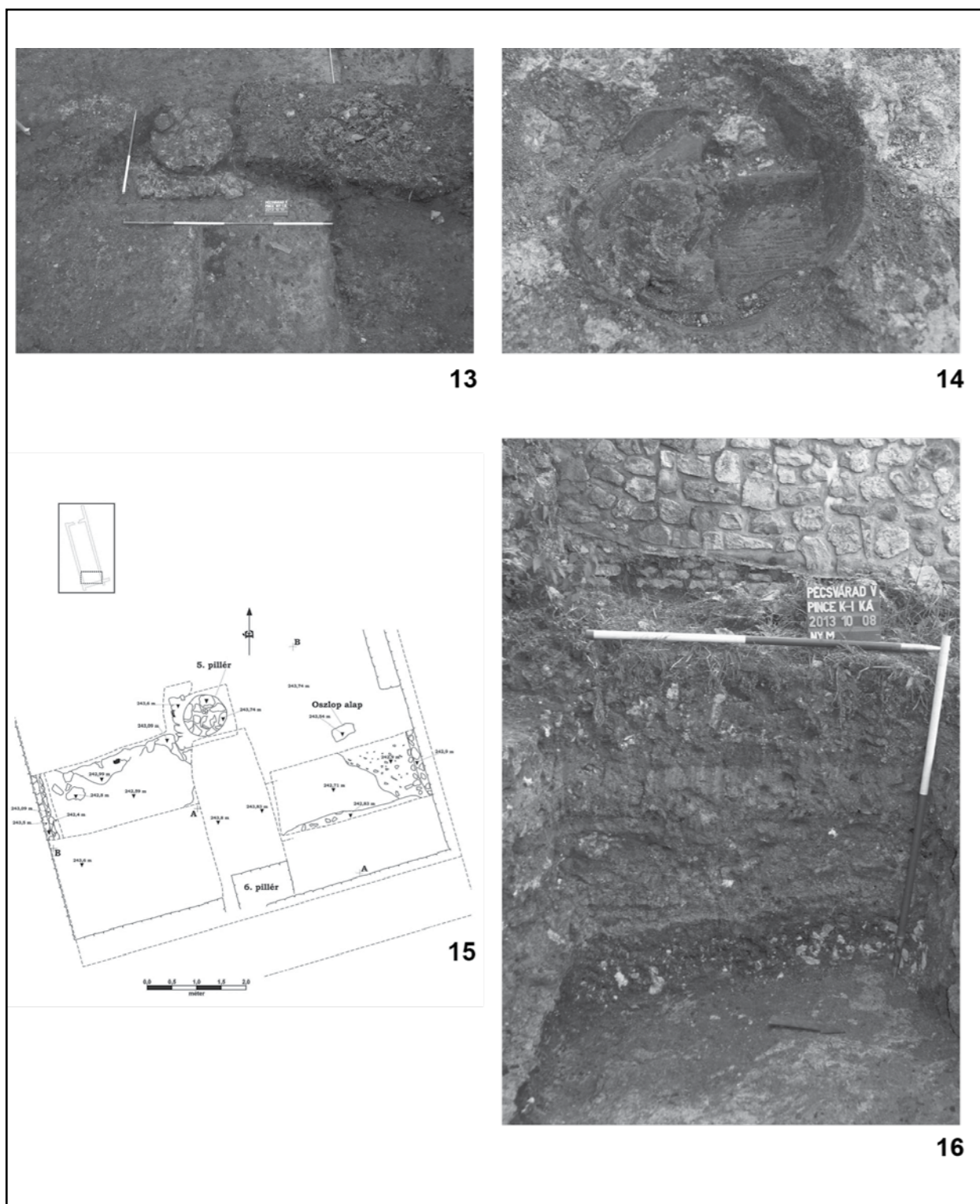
1. kép: Pécsvárad, Vár. 1. Topográfiai térkép; 2. Összesítő alaprajz (Bodó 2010, 1. kép)
 Fig. 1: Pécsvárad, Castle. 1. Topographic map; 2. groundplan of the castle (after Bodó 2010, Fig. 1)

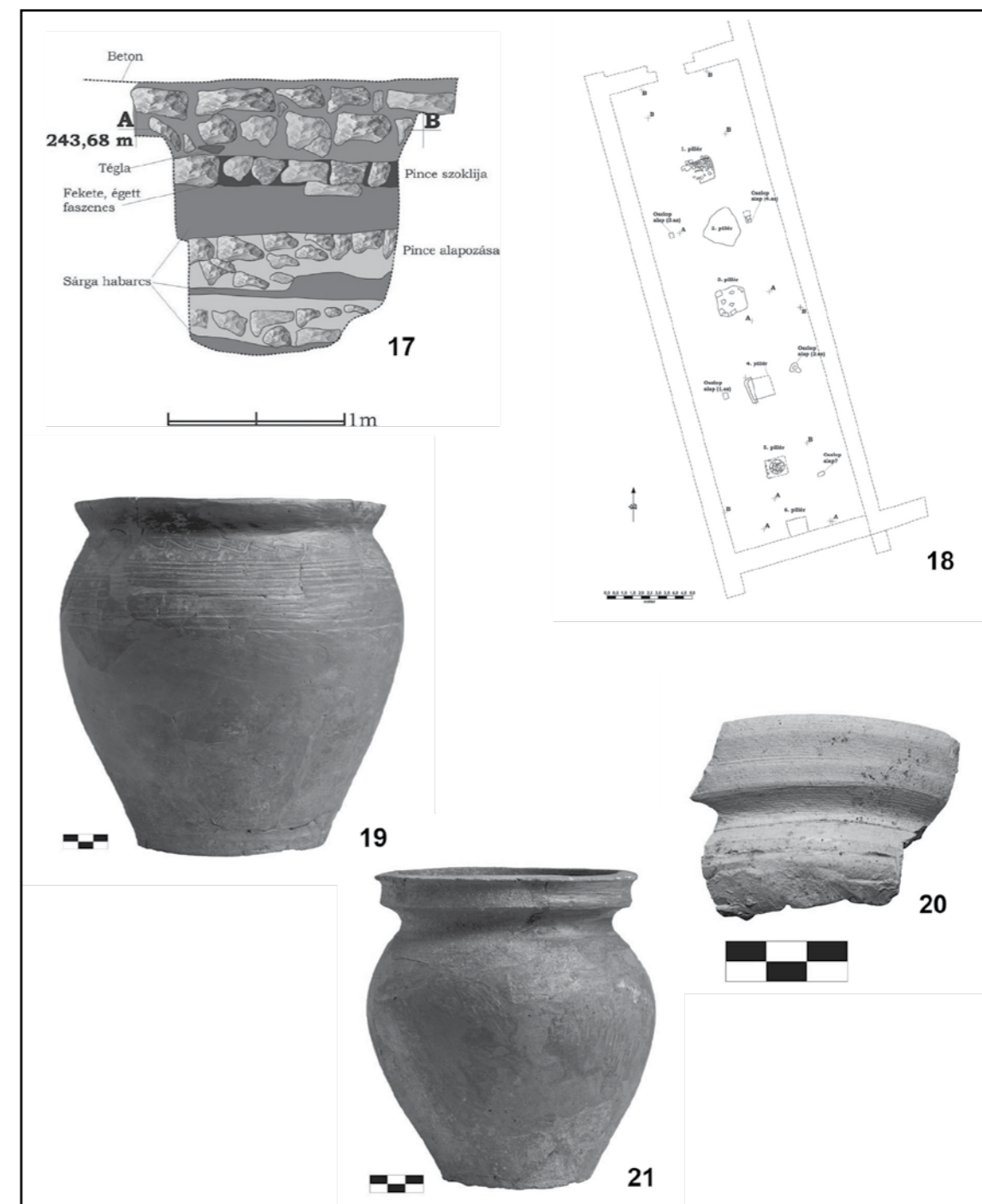
2. kép: Pécsvárad, Vár. Összesítő rajz a 2013. évi feltárásokról: a pince és környéke (Készítette: Nagy Gábor)
 3. kép: Pécsvárad, Vár. A K-i oldalon húzott kutatóárkok
 4. kép: Pécsvárad, Vár. A cellárium külső, ÉNy-i oldalán húzott két kutatóárok alaprajza (Készítette: Nagy Balázs, Nagy Gábor)
 5. kép: Pécsvárad, Vár. Pillér(?) maradványok (4. objektum) a cellárium külső, Ny-i oldalán, a legfelső járósíntzen (Fotó: Gáti Csilla)
 6. kép: Pécsvárad, Vár. A Ny-i 1. szelvény fényképe a teljes kibontásban (Fotó: Gáti Csilla)
 Fig. 2: Pécsvárad, Castle. Plan of the 2013 excavation: the cellar and its area (made by Gábor Nagy)
 Fig. 3: Pécsvárad, Castle. The trial trenches on the eastern side
 Fig. 4: Pécsvárad, Castle. Plan of the two trial trenches on the outer, north-western side of the *cellarium* (made by Balázs Nagy and Gábor Nagy)
 Fig. 5: Pécsvárad, Castle. Remains of a pillar (?) (Feature 4) on the *cellarium*'s outer, western side on the uppermost occupation level (photo: Csilla Gáti)
 Fig. 6: Pécsvárad, Castle. Trench Ny. 1 after its excavation (photo: Csilla Gáti)

7. kép: Pécsvárad, Vár. Az Ny 1. szelvény K-i metszete (Készítette: Nagy Balázs, Nagy Gábor)
 8. kép: Pécsvárad, Vár. A Ny 1. szelvény É-i metszete (Készítette: Nagy Balázs, Nagy Gábor)
 9. kép: Pécsvárad, Vár. Égett gerendanyomok a cellárium belsejében, az első ásónyom után (Fotó: Nagy Gábor)
 10. kép: Pécsvárad, Vár. A cellárium összesítő rajza (Készítette: Nagy Gábor)
 11-12. kép: Pécsvárad, Vár. Valószínűsíthető oszlopalapok a pillérektől K-i és Ny-i irányba (Fotó: Nagy Gábor)
 Fig. 7: Pécsvárad, Castle. Eastern section of Trench Ny. 1 (made by Balázs Nagy and Gábor Nagy)
 Fig. 8: Pécsvárad, Castle. Northern section of Trench Ny. 1 (made by Balázs Nagy and Gábor Nagy)
 Fig. 9: Pécsvárad, Castle. Burnt timber remains inside the *cellarium* after the first spade spit (photo: Gábor Nagy)
 Fig. 10: Pécsvárad, Castle. Plan of the *cellarium* (made by Gábor Nagy)
 Figs 11–12: Pécsvárad, Castle. Probable pillar foundations east and west of the pillars (photo: Gábor Nagy)

13. kép: Pécsvárad, Vár. Az újonnan felfedezett 5. pillér (Fotó: Nagy Balázs)
 14. kép: Pécsvárad, Vár. Majdnem ép edény *in situ* a cellárium padlóján (Fotó: Nagy Gábor)
 15. kép: Pécsvárad, Vár. A cellárium D-i végén húzott kutatóárkok (Nagy Balázs, Nagy Gábor)
 16. kép: Pécsvárad, Vár. Metszetfotó a pince K-i kutatóárkából (Fotó: Nagy Gábor)
 Fig. 13: Pécsvárad, Castle. The newly-discovered fifth pillar (photo: Balázs Nagy)
 Fig. 14: Pécsvárad, Castle. Almost complete vessel lying *in situ* on the floor of the *cellarium* (photo: Gábor Nagy)
 Fig. 15: Pécsvárad, Castle. Trial trenches opened at the southern end of the *cellarium* (made by Balázs Nagy and Gábor Nagy)
 Fig. 16: Pécsvárad, Castle. Photo of a section in the eastern trial trench of the cellar (photo: Gábor Nagy)

17. kép: Pécsvárad, Vár. A pince Ny-i kutatóárkának Ny-i oldalú metszetrajza (Készítette: Nagy Balázs, Nagy Gábor)
 18. kép: Pécsvárad, Vár. Pillérek és oszlopok elhelyezkedése a celláriumban (Készítette: Nagy Gábor)
 19. kép: Pécsvárad, Vár. A cellárium padlóján talált edény restaurálva (Fotó: Füzi István)
 20. kép: Pécsvárad, Vár. Fehér kerámia töredéke a Ny-i 1. szelvényből, a sárga padlószintet követő betöltésből (Fotó: Füzi István)
 21. kép: Pécsvárad, Vár. Restaurált és kiegészített fazék a 8. objektumból (Fotó: Füzi István)
 Fig. 17: Pécsvárad, Castle. Western section of the western trial trench opened in the cellar (made by Balázs Nagy and Gábor Nagy)
 Fig. 18: Pécsvárad, Castle. Location of pillars and their foundations in the *cellarium* (made by Gábor Nagy)
 Fig. 19: Pécsvárad, Castle. The vessel found on the *cellarium*'s floor, refitted and restored (photo: István Füzi)
 Fig. 20: Pécsvárad, Castle. Fragment of a white vessel from Trench Ny. 1, from the fill under the yellow floor level (photo: István Füzi)
 Fig. 21: Pécsvárad, Castle. Refitted and restored pot from Feature 8 (photo: István Füzi)